

ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական
դատավարության ամբիոնի ավագ դասախոս, իրավ. գիտ.
թեկնածու, ոստիկանության կապիտան



ԽՈՒՉԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Ինչպես ցույց են տալիս վիճակագրական տվյալները, վերջին տարիներին հանցագործությունների թվաքանակը Հայաստանի Հանրապետությունում աճել է: Այսպես, պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ վերջին 10 տարիների ընթացքում Հայաստանում գրանցված հանցագործությունների ընդհանուր թվաքանակը հետևյալ պատկերն ունի. 2002թ.-ին գրանցվել է 12074 դեպք, 2003թ.-ին՝ 11073 դեպք, 2004թ.-ին՝ 10083 դեպք, 2005թ.-ին՝ 8875 դեպք, 2006թ.-ին՝ 9757 դեպք, 2007թ.-ին՝ 8428 դեպք, 2008թ.-ին՝ 9271 դեպք, 2009թ.-ին՝ 14339 դեպք, 2010թ.-ին՝ 15477 դեպք, 2011թ.-ին՝ 16572 դեպք: Իսկ ինչ վերաբերում է բացահայտման ցուցանիշին, ապա Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազության պաշտոնական վիճակագրական տվյալներով 2004թ. արձանագրված դեպքերից բացահայտվել է 8951-ը (88,7%), 2005թ.-ին՝ 7854-ը (88,49%), 2006թ.-ին՝ 8169-ը (83,72%), 2007թ.-ին՝ 6826-ը (80,1%), 2008թ.-ին՝ 7282-ը (78,5%), 2009թ.-ին՝ 12274-ը (85,5%), 2010թ.-ին՝ 13250-ը (85,6%), 2011թ.-ին՝ 14287-ը (86,2%): 2012թ. առաջին կիսամյակում գրանցվել է հանցագործության 7560 դեպք, որից բացահայտվել է 6656-ը (88%)²:

Ներկայացված տվյալները պարզորոշ վկայում են, որ հանցավորության դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտություն է զգացվում:

Հանցագործությունների բացահայտման գործընթացում էական դերակատարություն ունեն քննչական գործողությունները, մասնավորապես խուզարկությունը, որը ապացույցների հավաքման հիմնական միջոցներից մեկն է հանդիսանում: Այդ քննչական գործողությունը հանդես է գալիս որպես քննության արդյունավետ կատարման միջոց, ունի վառ ընդգծված հարկադրական բնույթ և սահմանափակում է քաղաքացիների այնպիսի կարևորագույն սահմանադրական իրավունքներ, ինչպիսիք են մասնավոր կյանքի և բնակարանի անձեռնմխելիությունը (ՀՀ Սահմանադրություն 23, 24 հոդվածներ): Հետևաբար խուզարկություն կատարելիս դատավարական նորմերի անշեղ պահպանումը և կատարումը մի կողմից ապահովում է այդ քննչական գործողության կատարման արդյունավետությունը,

իսկ մյուս կողմից էլ անհրաժեշտ երաշխիք է ստեղծում քաղաքացիների՝ Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքների ապահովման համար:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրքը³ (այսուհետ՝ ՀՀ քր. դատ. օր.) խուզարկությունը դիտում է որպես անհետաձգելի քննչական գործողություն: Այն ամրագրված է քր. դատ. օր.-ի՝ «Խուզարկություն և առգրավում» վերտառությունը կրող 31-րդ գլխում, որտեղ սահմանված են խուզարկություն կատարելու հիմքերը, այդ քննչական գործողությանը ներկա գտնվող անձանց շրջանակը, դրա իրականացման կարգին և արձանագրությանը վերաբերող դրույթներ:

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ում տրված չէ խուզարկության բնորոշումը, միայն 225-րդ հոդվածում նշված է, որ քննիչը, բավարար հիմքեր ունենալով ենթադրելու, որ որևէ շենքում կամ այլ տեղ կամ որևէ անձի մոտ գտնվում են հանցագործության գործիքներ, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված առարկաներ և արժեքներ, ինչպես նաև այլ առարկաներ և փաստաթղթեր, որոնք կարող են նշանակություն ունենալ գործի համար, խուզարկություն է կատարում դրանք գտնելու և վերցնելու համար: Խուզարկություն կարող է կատարվել նաև հետախուզվող անձանց, հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձանց, ինչպես նաև դիակները հայտնաբերելու համար:

Դատավարական իրավունքի տեսության մեջ տարբեր քննչական գործողություններին, այդ թվում նաև խուզարկությանը անդրադարձել են մի շարք դատավարագետներ⁴:

Ա.Ռ. Ռատինովը առաջիններից էր, որ 1961 թվականին հրատարակած «Խուզարկություն և առգրավում» վերտառությունը կրող աշխատանքում առաջին անգամ մենագրության մակարդակով մանրամասն անդրադարձավ խուզարկության հետ կապված հարցերին: Ըստ նրա բնորոշման՝ խուզարկությունը քննչական գործողություն է, որի բովանդակությունը կազմում է շենքի և այլ շինության, այնտեղ գտնվող անձանց, այլ քաղաքացիների հարկադիր հետազոտում՝ նպատակ ունենալով որոնելու և վերցնելու գործի համար նշանակություն ունեցող առարկաներ, ինչպես նաև հայտնաբերելու հետախուզվող անձանց: Խուզարկության վերա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

բերյալ համանման բնորոշման կարելի է հանդիպել նաև Ա.Ա. Լևի և Ա.Ի Միխայելովի հեղինակած «Խուզարկություն. քննիչի ուղեցույց» խորագիրը կրող աշխատանքում: Քանի որ ներկայացված աշխատանքները գրված են խորհրդային օրենսդրության հիման վրա, ուստի շատ առումներով դրանցում տեղ գտած խուզարկության բնորոշումը համահունչ չէ ժամանակակից պայմաններում առկա սահմանումներին: Մասնավորապես, ներկայումս տեղ գտած հասկացություններում ընդլայնված է ինչպես խուզարկման ենթակա օբյեկտների շրջանակը, այնպես էլ խուզարկության նպատակները:

Բ.Տ. Բեզլեպկինի կարծիքով՝ խուզարկությունը քննչական գործողություն է, որի հիմնական բովանդակությունը կազմում են ապացուցողական նշանակություն ունեցող առարկաներ և փաստաթղթեր, ինչպես նաև արժեքներ, անձանց և դիակներ որոնելը (գտնելը) և վերցնելը: Ինչպես նկատում ենք, նշված բնորոշման մեջ էլ հեղինակը միայն կոնկրետացնում է խուզարկության նպատակը՝ չառանձնացնելով այն հնարավոր օբյեկտների շրջանակը, որտեղ կարող է իրականացվել այդ քննչական գործողությունը: Օրենսդրորեն խուզարկման ենթակա օբյեկտների կոնկրետացումը, կարծում ենք, անհրաժեշտ է այլ քննչական գործողություններից (օրինակ, զննությունից) այն սահմանազատելու համար:

Խուզարկության վերաբերյալ համանման բնորոշումների կարելի է հանդիպել նաև Ն.Վ. Ժոզիցինի և Ֆ.Ն. Ֆատկուլլինի⁸, Ռ. Յակուպովի⁹, Ա.Պ. Ռիժակովի¹⁰ և այլ հեղինակների մոտ:

Ի տարբերություն նախորդների՝ խուզարկություն հասկացության վերաբերյալ յուրահատուկ մոտեցում է արտահայտել Օ.Ա. Լուցենկոն: Նրա կարծիքով խուզարկությունը քննչական գործողություն է, որի բովանդակությունը կազմում է շինության, այնտեղ գտնվող մասնակիցների, առանձին քաղաքացիների, նրանց հագուստի և իրերի հարկադիր հետազոտում՝ նպատակ ունենալով հայտնաբերել և վերցնել ապացույցների աղբյուրներ ու կողմնորոշիչ տեղեկություններ (հանցագործության գործիքներ, առարկաներ և արժեքներ, կամ այլ իրեր, որոնք ձեռք են բերվել հանցավոր ճանապարհով և կարևոր նշանակություն ունեն գործի համար), ինչպես նաև հետախուզվող անձանց և դիակներ կամ նրանց գտնվելու վայրի վերաբերյալ տեղեկություններ՝: Դժվար չէ նկատել, որ հեղինակը խուզարկության բնորոշման մեջ որպես դրա նպատակ նշում է տեղեկությունների ձեռք բերումը: Հարց է առաջանում թույլատրելի է արդյոք տեղեկություններ ձեռք բերելու նպատակով խուզարկության իրականացումը: Կանխավ նշենք, որ քրեադատավարական օրենսգիրքը տեղեկություններ ստանալու համար խուզարկություն կատարելը հնարավոր չի համարում: Կարծում ենք, որ

տեղեկությունների ձեռքբերումը որպես խուզարկության նպատակ դիտելը ավելի շատ բնութագրական է դրա տակտիկական կողմին: Ուստի գտնում ենք, որ խուզարկություն հասկացության մեջ դրա մասին նշելը նպատակահարմար չէ:

Տեսության մեջ տեղ գտած մեկ այլ մոտեցման համաձայն՝ խուզարկությունը՝ որպես քննչական գործողություն, իրենից ներկայացնում է շենքի կամ այլ տեղի, կենդանի անձանց, նրանց հագուստի՝ օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով հետազոտում (անհրաժեշտության դեպքում՝ հարկադիր)՝ նպատակ ունենալով գտնելու և վերցնելու հանցագործության գործիքներ, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված արժեքներ, գործի համար նշանակություն ունեցող այլ առարկաներ և փաստաթղթեր,¹² ինչպես նաև հետախուզվող անձանց և դիակներ¹²: Ինչպես նկատում ենք, նշված բնորոշման մեջ էլ, որպես խուզարկման ենթակա օբյեկտ, առանձնացվում է տեղանքը: Հարց է առաջանում. հնարավոր է արդյոք խուզարկություն կատարել տեղանքում, և այն համարվում է արդյոք խուզարկության օբյեկտ: Կարծում ենք, որ տեղանքը կարող է խուզարկության կատարման վայր հանդիսանալ՝ պայմանով, որ դա լինի մասնավոր անձանց տիրապետության տակ գտնվող օբյեկտ: Հակառակ դեպքում մասն տարածքում կատարվող որոնումը համարվում է տեղազննություն, այլ ոչ թե խուզարկություն¹³:

Թերևս այդպիսի մոտեցումից ելնելով է, որ որոշ դատավարագետներ նպատակահարմար են համարում խուզարկության սահմանման մեջ այդ մասին անմիջապես նշում անել: Մասնավորապես, մանատիպ տեսակետ է հայտնել Ա.Ա. Բակիրովը: Ըստ վերջինիս՝ խուզարկությունը քննչական գործողություն է, որի էությունը կայանում է ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց սեփականության, տնօրինության կամ տիրապետության տակ գտնվող բնակարանի, շինության, պահեստարանի, այնտեղ գտնվող անձանց, տրանսպորտային միջոցների, ֆիզիկական անձանց հետազոտման մեջ՝ նպատակ ունենալով գտնելու և վերցնելու քրեական գործի քննության համար նշանակություն ունեցող օբյեկտներ¹⁴:

Այդպիսի մոտեցման կողմնակից են նաև Ա.Վ. Սմիրնովը և Կ.Բ. Կալինովսկին: Վերջիններս խուզարկությունը ներկայացնում են որպես դատավարական հարկադիր որոնում, որն իրականացվում է անձանց՝ օրենքով սահմանված տիրապետության տակ գտնվող վայրերում՝ նպատակ ունենալով հայտնաբերելու, վերցնելու և ամրագրելու գործի համար նշանակություն ունեցող առարկաներ և փաստաթղթեր, ինչպես նաև հետախուզվող անձանց և դիակներ¹⁵:

Խուզարկություն հասկացության առավել հաջողված և քիչ թե շատ ամբողջական բնորոշման

www.lawinstitute.am

կարելի է հանդիպել Ս.Ա. Շեյֆերի մոտ: Ըստ նրա՝ խուզարկությունը անհրաժեշտ է դիտել որպես օրենքով սահմանված ընթացակարգի պահպանմամբ շինության, բնակարանի և այլ վայրի, առանձին քաղաքացիների, նրանց հագուստի հարկադիր հետազոտում՝ նպատակ ունենալով գտնելու և վերցնելու գործի համար նշանակություն ունեցող իրեղեն ապացույցներ, փաստաթղթեր և այլ արժեքներ,¹⁶ ինչպես նաև հետախուզվող անձանց և դիակներ :

Այսպիսով, դատավարական իրավունքի տեսության մեջ առկա մոտեցումների և ՀՀ քր. դատ. օր.-ի առանձին դրույթների ուսումնասիրության արդյունքում կարելի է առանձնացնել այն հիմնական հատկանիշները, որոնք բնութագրական են խուզարկության համար:

Քանի որ խուզարկությունը, ըստ քրեադատավարական օրենսգրքի համարվում է քննչական գործողություն, հետևաբար, ինչպես ցանկացած քննչական գործողության, այնպես էլ խուզարկության համար առաջին հերթին բնութագրական է դրա ճանաչողական բնույթը: Քրեական գործով վարույթի ընթացքում խուզարկություն կատարվում է գործի համար նշանակություն ունեցող ապացույցներ հավաքելու և ստուգելու նպատակով: Խուզարկությունն ունի վառ ընդգծված որոնողական¹⁷ բնույթ: Որոնումը՝ որպես ճանաչման տարատեսակ, միշտ ենթադրում է որոնողական գործողություններ իրականացնող անձի ակտիվ գործունեություն՝ ի տարբերություն, օրինակ, պասիվ դիտման, որը հատուկ է զննությանը:

Խուզարկության երկրորդ բնութագրական գիծը խուզարկման օբյեկտի նկատմամբ քննիչի գործունեության հարկադրական բնույթն է: Ինչպես իրավագիտորեն նշում է Վ.Մ. Բիկովը՝ խուզարկությունը համարվում է վառ արտահայտված հարկադրական քննչական գործողություն¹⁸: Հենց իր հարկադրական բնույթի շնորհիվ է, որ խուզարկությունը սահմանազատվում է զննումից և այլ քննչական գործողություններից¹⁹: Խուզարկության հարկադրական բնույթի մասին են վկայում նաև քրեադատավարական օրենսգրքի մի շարք դրույթներ: Այսպես, համաձայն քր. դատ. օր.-ի 228-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ քննիչն իրավունք ունի խուզարկության վայրում գտնվող անձանց արգելելու հեռանալ այդտեղից, ինչպես նաև հաղորդակցություն ունենալու միմյանց և այլ անձանց հետ մինչև քննչական գործողության ավարտը: Կամ նույն հոդվածի 9-րդ մասի համաձայն՝ խուզարկություն կատարելիս քննիչն իրավունք ունի բացել փակված շինություններն ու պահեստարանները, եթե դրանց տերը հրաժարվում է կամովին բացել դրանք:

Անհետաձգելիությունը խուզարկության երրորդ տարբերիչ հատկանիշն է²⁰: ՀՀ քր. դատ. օր.-ը խուզարկությունը դիտում է որպես անհետաձգելի

քննչական գործողություն, սակայն չի սահմանում «անհետաձգելի քննչական գործողություն» հասկացության բնորոշումը: Ի տարբերություն հայ օրենսդրի, ՌԴ քր. դատ. օր.-ը բացահայտում է «անհետաձգելի քննչական գործողություն» հասկացության բնորոշումը: Համաձայն այդ երկրի քր. դատ. օր.-ի 5-րդ հոդվածի 19-րդ կետի՝ անհետաձգելի քննչական գործողությունները պարտադիր նախաքննության ձևով հետաքննության մարմնի կողմից քրեական գործ հարուցելուց հետո կատարվող գործողություններն են, որոնց նպատակն է հայտնաբերելու և ամրագրելու հանցագործության հետքեր, ինչպես նաև անմիջապես հայտնաբերել, վերցնել և ամրագրել պահանջող ապացույցներ : Խուզարկությունը հանդիսանում է անմիջապես գտնել, վերցնել և ամրագրել պահանջող քննչական գործողություն, քանի որ գործով վարույթի ընթացքում դրա չկատարումը կամ ոչ ժամանակին կատարումը կարող է հանգեցնել գործի համար էական նշանակություն ունեցող ապացույցների կորստին:

Խուզարկության չորրորդ հատկանիշը դրա կատարման համար անհրաժեշտ փաստական և իրավաբանական հիմքերի առկայությունն է: Քանի որ խուզարկությունը համարվում է այնպիսի քննչական գործողություն, որն ունակ է էապես սահմանափակելու քաղաքացիների իրավունքներն ու օրինական շահերը, հետևաբար դրա կատարման համար պետք է առկա լինեն անհրաժեշտ փաստական հիմքեր, այսինքն՝ այնպիսի բավարար տվյալներ, որոնք կվկայեն դրա կատարման անհրաժեշտության մասին: Բացի փաստական հիմքերից, խուզարկություն կարող է կատարվել, երբ առկա է իրավաբանական հիմք, այսինքն՝ համապատասխան մարմնի որոշում:

Խուզարկության հինգերորդ բնութագրական հատկանիշը այն է, որ այդ քննչական գործողությունը, ինչպես և ցանկացած այլ քննչական գործողություն, կարող է կատարվել միայն դրա համար լիազորված անձի կողմից: Խուզարկություն կատարելու իրավասությանը առաջին հերթին օժտված է քննիչը (քր. դատ. օր. 225 հոդված, մաս 1-ին): Թեև քր. դատ. օր.-ի 225 հոդվածում հետաքննության մարմնի մասին նշում չկա, սակայն քանի որ խուզարկությունը համարվում է անհետաձգելի քննչական գործողություն (քր. դատ. օր. 57 հոդված, մաս 2-րդ, կետ 5-րդ), հետևաբար այն կարող է կատարվել նաև հետաքննության մարմնի կողմից:

Խուզարկության վեցերորդ բնութագրական հատկանիշը արտահայտվում է նրանում, որ այն կատարելիս պետք է խստագույնս պահպանել քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված նորմերը: Դրա կատարման ընթացակարգը մասնաձև կարգավորված է քր. դատ. օր.-ի 228 հոդվածում: Խուզարկություն կատարելիս դատավա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րական նորմերի անշեղ կատարումն ու պահպանումը կարևոր երաշխիք է դատավարության մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ապահովման համար: Խուզարկության ընթացքում դատավարական նորմերի պահպանման ավելի խիստ պահանջներ են դրվում, քանի որ այն ունակ է սահմանափակելու անձի կարևորագույն սահմանադրական իրավունքները: Հենց նշված հանգամանքն էլ պահանջում է խուզարկության ավելի մանրամասն իրավական կարգավորում:

Եվ վերջապես, խուզարկությունը՝ որպես քննչական գործողություն, էապես սահմանափակում է անձի սահմանադրական իրավունքները, մասնավորապես այնպիսի կարևորագույն իրավունքներ, ինչպիսին՝ անձի, նրա գույքի և բնակարանի անձեռնմխելիություն է: Քանի որ, ինչպես արդեն նշել ենք, խուզարկությունը որոնողական բնույթի գործողություն է, ուստի անկախ նրանից, թե որտեղ և ում մտն է այն կատարվում, դրա իրականացման ընթացքում կարող են հայտնի դառնալ անձի անձնական և ընտանեկան կյանքին, այլ անձանց կյանքին վերաբերող տեղեկություններ: Քանի որ այն ունի իրավասահմանափակող բնույթ, հետևաբար պետք է կատարվի միայն քրեադատավարական օրենքով սահմանված բավարար հիմքերի առկայության դեպքում:

Խուզարկության մասին ամբողջական պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ նաև դրա նպատակներին: Նպատակը այն է, ինչին ձգտում են, ուզում են հասնել. ձգտման առարկան է՝ Խուզարկության, ինչպես և յուրաքանչյուր այլ քննչական գործողության նպատակն է ապացույցներ ձեռք բերելը: Նշանակում է, որ խուզարկության հիմնական նպատակն է գործի համար նշանակություն ունեցող օբյեկտներ գտնելը և վերցնելը: Մասնագիտական գրականության մեջ որոշ դատավարագետներ փորձում են նաև կոնկրետացնել խուզարկության նպատակները: Այսպես, ըստ Ս.Ֆ. Շումիլինի՝ խուզարկության նպատակն է գտնել և վերցնել այնպիսի առարկաներ ու փաստաթղթեր, որոնք. 1) հանցագործության գործիք են հանդիսացել կամ իրենց վրա հանցավոր գործունեության հետքեր են պարունակում, 2) ուղղված են եղել հանցագործության կատարմանը, 3) կարող են միջոց հանդիսանալ հանցագործությունը բացահայտելու և գործի հանգամանքները պարզելու համար: Խուզարկություն կարող է կատարվել նաև հետախուզվող անձանց և դիակներ հայտնաբերելու նպատակով²³:

Ա.Տ. Վալկի կարծիքով՝ խուզարկության նպատակները անհրաժեշտ է բաժանել միջանկյալի և վերջնականի: Խուզարկության վերջնական նպատակն է. 1) ձեռք բերել ապացույցներ (հանցագործության գործիքների, առարկաների, փաս-

տաթղթերի տեսքով), 2) ստեղծել պայմաններ, որպեսզի հատուցվի հանցագործության հետևանքով պատճառված նյութական վնասը (հայտնաբերել արժեքներ), 3) վերցնել քաղաքացիական շրջանառությունից հանված առարկաներ, 4) հայտնաբերել հետախուզվող անձանց և դիակներ:

Միջանկյալ նպատակը, ըստ հեղինակի, քննիչի և հետաքննության մարմնի խնդիրների սահմանումն է՝ ելնելով իրավիճակի բարդությունից և քրեական գործի քննության յուրահատկություններից²⁴:

Ա.Ա. Բակիրովը գտնում է, որ խուզարկության նպատակն է գտնել և վերցնել գործի համար նշանակություն ունեցող հետևյալ օբյեկտները. 1) հանցագործության գործիքներ, առարկաներ և փաստաթղթեր, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված այլ առարկաներ և փաստաթղթեր, 2) հետախուզվող անձանց և դիակներ, այդ թվում նաև առևանգված անձանց, 3) գույք, որի վրա կարող է կալանք դրվել:

Բացի այդ՝ ըստ հեղինակի, ՌԴ քր. դատ. օր.-ի 182-րդ հոդվածի 9-րդ մասի ուժով խուզարկության օբյեկտ կարող են լինել նաև շրջանառությունից հանված և սահմանափակ²⁵ շրջանառության առարկաներն ու փաստաթղթերը:

Հարկ է նշել, որ քաղաքացիական շրջանառությունից հանված կամ սահմանափակ շրջանառության առարկաների վերաբերյալ քր. դատ. օր.-ը ոչինչ չի հիշատակում: Ի տարբերություն գործող օրենսգրքի՝ նախկին ՀԽՍՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի²⁶ 162-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում էր, որ «պետք է վերցվեն նաև խուզարկության ժամանակ հայտնաբերված այն առարկաները, որոնք շրջանառության մեջ դնելն արգելված է օրենքով»: Թեև օրենսգրքում դրանց մասին անմիջական նշում չկա, սակայն շատ պրակտիկ աշխատողներ միանշանակ գտնում են (հավանաբար մեխանիկորեն առաջնորդվելով 1961թ. քր. դատ. օր.-ի դրույթներով), որ խուզարկություն կատարելիս քաղաքացիական շրջանառությունից հանված և սահմանափակ շրջանառության օբյեկտները բոլոր դեպքերում ենթակա են վերցման: Նշված պրակտիկական օրինականացնելու համար, կարծում ենք, անհրաժեշտ է ՀՀ քր. դատ. օր.-ում նախատեսել նորմ հետևյալ բովանդակությամբ. «Խուզարկություն կատարելիս շրջանառությունից հանված և սահմանափակ շրջանառության առարկաները և փաստաթղթերը բոլոր դեպքերում ենթակա են վերցման»: Համանման դրույթ ամրագրված է նաև քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի²⁷ 262-րդ հոդվածում, որի 6-րդ մասի համաձայն՝ բացի խուզարկություն կատարելու մասին որոշման մեջ նշված իրերից, քննիչը վերցնում է նաև խուզարկության ընթացքում հայտնաբերված այն բոլոր առարկաները, նյութերն ու փաստաթղթերը,

www.lawinstitute.am

որոնք հանված են շրջանառությունից կամ որոնք իրենց բնույթով, տարրերիչ նշաններով կամ իրենց վրա առկա հետքերով կարող են կապված լինել մեկ այլ ենթադրյալ հանցագործության հետ: Որպեսզի հողվածի բովանդակությունը ամբողջական լինի, կարծում ենք, որ ճիշտ կլինի, որ դրանում նշում արվի նաև սահմանափակ շրջանառության օբյեկտների վերաբերյալ:

Այսպիսով, կատարված ուսումնասիրության հիման վրա մենք առաջարկում ենք խուզարկության հետևյալ բնորոշումը. խուզարկությունը օրենքով սահմանված ընթացակարգի պահպանմամբ, իրավասու մարմնի կողմից ֆիզիկական կամ

իրավաբանական անձանց սեփականության, տնօրինության կամ տիրապետության տակ գտնվող շինության, բնակարանի և այլ վայրի, առանձին քաղաքացիների, նրանց հագուստի հարկադիր հետագոտմանն ուղղված անհետաձգելի քննչական գործողություն է, որի նպատակն է գտնել և վերցնել գործի համար նշանակություն ունեցող իրեղեն ապացույցներ, փաստաթղթեր և այլ արժեքներ, ինչպես նաև հայտնաբերել հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող անձանց, հետախուզվող անձանց և դիակներ:

¹ Տե՛ս <http://www.armstat.am/am/?nid=45&year=2011> (12.08.12)

² Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազության պաշտոնական ինտերնետային կայք էջում <http://www.genproc.am> (12.08.12):

³ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք ՀՀՊՏ 1998.09.21/22 (55):

⁴ Տե՛ս Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004, 228 С., Рыжаков А.П. Следственные действия и иные способы собирания доказательств. Учебное пособие - Тула, 1996, 320 С., Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Следственные действия в российском уголовном процессе. Санкт-Петербург, 2004, 73 С., Еникеев М.И., Образцов В. А., Эминов В.Е. Следственные действия: Психология, тактика, технология: Учебное пособие. М., 2007. 216 С., Фомин М.А. Обыск в современном уголовном процессе России: Учебно-практическое пособие - М.: Юрлитинформ, 2006. 208 С., Россинский С.Б. Обыск в форме специальной операции: Учебное пособие / Под ред. В.Н. Григорьева. – М.: Юнити-ДАНА, 2003. 199 С., Рыжаков А.П. Обыск: основание и порядок производства: Научно-практическое руководство. – Ростов н/Дону: Феникс, 2006. 144 С., Черкашин С.Н. Обеспечение прав и законных интересов личности при производстве обыска и выемки: Дисс. канд. юрид. наук, М., 1999, 157 С., Бендяков И.Л. Обыск: Проблемы эффективности и доказательственного значения: Дисс. канд. юрид. наук, Самара, 2009. 228 С., Бакиров А.А. Уголовно-процессуальные аспекты производства обыска и выемки: Дисс. канд. юрид. наук, Уфа, 2009, 252 С., Варданян А.В. Тактико-психологические основы производства обыска: Дисс. канд. юрид. наук, Волгоград, 2008. 224 С., Пешков М.А. Арест и обыск в уголовном процессе США: Дисс. канд. юрид. наук, М., 1998, 186 С., Խաչատրյան Մ. Խուզարկություն կատարելու հիմքերը և կարգը //Օրենք և իրականություն, 2000. N 13-14, էջեր 4-6, Սահակյան Վ.Մ. Խուզարկության տակտիկան (դասախոսություն), Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, 1974, 30 էջ և ուրիշներ:

⁵ Տե՛ս Рапинов А.Р. Обыск и выемка. М., 1961. С. 7.

⁶ Տե՛ս Леви А.А., Михайлов А.И. Обыск: справочник следователя. - М., 1983. С. 10.

⁷ Տե՛ս Безлепкин Б.Т. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный), 9-е издание, переработанное и дополненное. – М.: НОРУС, 2010. С. 286.

⁸ Տե՛ս Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе. - М.: Юрид. лит., 1965. С. 134.

⁹ Տե՛ս Якупов Р.Х. Уголовный процесс. Учебник для вузов. – М.: Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1999. С. 252.

¹⁰ Տե՛ս Рыжаков А.П. Обыск: Основания и порядок производства: Научно-практическое руководство. Ростов на Дону: Феникс, 2006. С. 6.

¹¹ Տե՛ս Луценко О.А. Обыск и выемка. Процессуальный порядок, тактика и доказательственное значение/ О.А. Луценко. Ростов н/Д, Изд-во «Феникс», 2005, <http://kalinovsky-k.narod.ru/p/sd/3-1-2.htm> (16.08.12)

¹² Տե՛ս Григорьев В.Н., Победкин А.В., Яшин В.Н. Уголовный процесс: Учебник. – М.: Изд-во Эксмо, 2006. С. 421.

¹³ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս - Երևանի պետ. համալս., Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 153:

¹⁴ Տե՛ս Бакиров А.А. Уголовно-процессуальные аспекты производства обыска и выемки: Дисс. канд. юрид. наук, Уфа, 2009. С. 45.

¹⁵ Տե՛ս Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный), 5-е издание, переработанное и дополненное, под общ. ред. А.В. Смирнова, Проспект, 2009. С. 228.

¹⁶ Տե՛ս Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004. С. 84.

¹⁷ Տե՛ս Է.Բ. Աղայանի բացատրական բառարանում «որոնել» բառը ստուգաբանորեն բացատրվում է որպես 1)

փնտրել, աշխատել հայտնաբերել, գտնել, 2) մեկի, մի բանի առկայությունը, տեղը իմանալու ձգտելը, հետաքրքրվել, հարցուփորձով աշխատել իմանալ որևէ մեկի կամ մի բանի լինելու, առկայության կամ գտնվելու տեղի մասին, 3) հետազոտել, հետազոտելով աշխատել գտնել, հայտնաբերել, բացահայտել, ձեռք բերել, 4) ձգտել, տենչալ, փափագել: Տե՛ս Աղայան Է.Բ. Արդի հայերենի բացա-տրական բառարան: «Հայաստան» հրատ., Եր., 1976, էջ 1150:

¹⁸ Տե՛ս Быков В.М. Актуальные проблемы уголовного судопроизводства: Казань, Познание, 2008. С. 199.

¹⁹ Տե՛ս Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Следственная тактика: Научно-практическое пособие - М.: Издательство «Экзамен», 2003. С. 139.

²⁰ Տե՛ս Вардамян А.В. Тактико-психологические основы производства обыска: Дисс. канд. юрид. наук, Волгоград, 2008. С. 23.

²¹ Տե՛ս Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М.: Издательство «Омега-Л», 2009. С. 5.

²² Տե՛ս Աղայան Է.Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: «Հայաստան» հրատ., Եր., 1976, էջ 1083:

²³ Տե՛ս Шумилин С.Ф. Руководство по расследованию преступлений: науч.-практ. пособие /отв. ред. А.В. Гриненко. – 2-е изд., пересмотр. И доп. – М.: Норма, 2008. С. 429.

²⁴ Տե՛ս Валеев А.Т. Тактика обыска и выемки при производстве расследования преступлений, совершенных в учреждениях уголовно-исполнительной системы (научные и организационно-правовые основы). Автореф. дис. ... канд. юрид. наук, М., 2006. С. 14.

²⁵ Տե՛ս Бакиров А.А. Уголовно-процессуальные аспекты производства обыска и выемки: Дисс. канд. юрид. наук, Уфа, 2009. С. 41-42.

²⁶ Տե՛ս Հայկական ՍՍՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (առ 1-ը սեպտեմբերի 1977 թ. փոփոխություններով և լրացումներով), «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, 1978:

²⁷ Տե՛ս Նախագիծը տեղադրված է ՀՀ արդարադատության նախարարության ինտերնետային կայք էջում: Տե՛ս www.moj.am (20.06.12թ.):

РЕЗЮМЕ

Понятие и основные признаки обыска

Статья посвящена анализу понятия и основных признаков обыска, как одного из следственных действий, предусмотренных уголовно-процессуальным кодексом Республики Армения. Действующий уголовно-процессуальный кодекс, регулируя вопросы, касающиеся оснований, участников, осуществления и фиксации результатов данного действия, никоим образом не раскрывает понятие обыска. Отсутствие определения понятия обыска в уголовно-процессуальном законе приводит к ряду теоретических и прикладных проблем.

Поэтому, в рамках данной статьи, автор сделал попытку раскрыть основные признаки и цели данного следственного действия, круг объектов, подлежащих обыску и сформулировать общее определение понятия обыска.

SUMMARY

The definition and main characteristics of legal searching.

This article is dedicated to one of the basic investigative action; legal searching definition and main characters by the Criminal Procedural Code of Republic of Armenia. The current Criminal Procedural Code regulates those kinds of issues such as legal searching' basis, participants, the implementation and the final result, but does not provide the definition of this investigative action. The absent of this investigative action's legal definition is exciting some theoretical and practical issues. Hence, in this article the author tries to implement the basic characters, purposes and those objects range as well as to provide legal searching's complete determination.